

DZIEJE PARAFII UNICKIEJ W JARCZOWIE W XVIII WIEKU

Wprowadzenie

Jarczów jest siedzibą gminy wiejskiej o tej samej nazwie, leży nad rzeką Szyszłą, w powiecie tomaszowskim, województwie lubelskim.

Pierwotnie nosił nazwę Konwicza i po raz pierwszy pod tą nazwą wystąpił w źródłach w 1487 r. jako własność Dzierśława z Uhrynowa¹, tak też pod tą nazwą wieś funkcjonowała co najmniej do 1558 r., kiedy to po raz pierwszy pojawia się nazwa Jariczów, natomiast w 1682 r. współczesna nazwa miejscowości, Jarczów². Zmiana nazwy wsi być może wiązała się z Andrzejem Jarczowskim, który w 1569 r. był jej współwłaścicielem³. W tej rodzinie wieś utrzymała się co najmniej do końca XVII w. Ważny moment w dziejach miejscowości nastąpił w roku 1755, kiedy to jej właściciel Maurycy Józef Kurdawowski otrzymał zezwolenie królewskie na lokację miasta Jarczowa⁴.

W okresie staropolskim Jarczów administracyjnie przyporządkowany był do powiatu i województwa bełskiego, który leżał na terenie dwóch funkcjonujących obok siebie diecezji, tj. eparchii chełmskiej (po 1596 r. unickiej) oraz chełmskiej diecezji katolickiej. Granice administracyjne obu diecezji niemal się pokrywały⁵, z tej też przyczyny miejscowość zamieszkiwała ludność obydwu wyznań.

¹ P. Dąbkowski, *Podział administracyjny województwa ruskiego i bełskiego w XV wieku*, Lwów 1939, s. 1.

² J. Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 199.

³ A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1, t. 7 (*Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich, ułożył i wydał Adam Boniecki*), Warszawa 1899-1913, s. 240.

⁴ Prawa miejskie Jarczów utracił w 1869 r. Zob. J. Niedźwiedź, *dz. cyt.*, s. 199.

⁵ A. Gil, *Prawosławna Eparchia Chełmska do 1596 r.*, Lublin, 1999, s. 167; A. Mirowski, *Struktura organizacyjna kościoła prawosławnego w Polsce w X-XVIII*

Prawosławna Diecezja Chełmska⁶ funkcjonowała do 1596 r., kiedy to na mocy unii brzeskiej w jej miejsce utworzona została diecezja unicka⁷. Pierwotnie obejmowała ona obszar ziemi chełmskiej, województwa bełskiego (bez okolic Lubaczowa), a także liczne enklawy – parafie⁸. Zmiany terytorialne diecezji nastąpiły w okresie rozbiorów i podczas wojen napoleońskich, a jej terytorium ostatecznie ukształtowało się około 1824 r. Organizacyjnie dzieliła się na dwa oficjalaty (chełmski i bełski), te z kolei na 13 oraz 22 dekanaty. W granicach dekanatów funkcjonowały parafie, których liczba, zależnie od okresu, była różna, np. w 1772 roku było ich 542⁹.

Dokładna data utworzenia protopopii¹⁰ tomaszowskiej jest nieznana. Pewna jest jednak informacja, że miało to miejsce pod koniec XVII w. Świadczą o tym wykaz parafii diecezji chełmskiej z lat 1619-1620 i wykaz dekanatów z lat 1683-1685. W obydwu tych źródłach trzy tomaszowskie parafie unickie są przyporządkowane do dekanatu tyszowieckiego¹¹. Po raz pierwszy protoprezbiteria tomaszowska odnotowana

wieku, [w:] *Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, red. L. Adamczuk, A. Mironowicz, Warszawa 1993, s. 48-58; L. Bieńkowski, *Diecezja prawosławna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukaszyński, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1988, T. III, kol. 132.

⁶ Szerzej na temat eparchii. Zob. A. Gil, *dz. cyt.*; A. Mironowicz, *dz. cyt.*, s. 48-58.

⁷ O unii brzeskiej. Zob. E. Likowski, *Unia brzeska*, Warszawa 1907; H. Dylągowa, *Dzieje unii brzeskiej (1596-1918)*, Warszawa 1996; *Czterechsetlecie zawarcia Unii Brzeskiej 1596-1996: materiały sesji naukowej zorganizowanej w Toruniu w dniach 28-29 listopada 1996 r.*, red. S. Alexandrowicz i T. Kempa, Toruń 1998; K. Soczyński, *400-lecie unii brzeskiej*, Warszawa 1996; *Dziedzictwo Unii Brzeskiej*, red. R. Dobrowolski, M. Zemło, Lublin-Supraśl 2012; *Unia brzeska 1596 r. Geneza i skutki. Katalog wystawy*, Toruń 1997; *Unia brzeska. Materiały z radomskiego sympozjum*, red. A. Hejda, Radom 1998; *Unia brzeska, geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Kraków 1994.

⁸ L. Bieńkowski, *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. II, Kraków 1970, s. 863.

⁹ W. Kółbuk, *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1998, s. 45; Tenże, *Kościół wschodnie na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej 1772-1914*, Lublin 1992, s. 117-125.

¹⁰ Protopopia, protoprezbiteria była jednostką terytorialną, odpowiednikiem dekanatu w Kościele łacińskim, na której czele stał protopop. Początkowo sprawował on także władzę sądowniczą, którą utracił w XVIII w.

¹¹ A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja*, Lublin 2005, s. 305-307; A. Gil, *Chełmskie diecezje obrządku wschodniego. Zagadnienia organi-*

została w rejestrze cerkwi diecezji chełmskiej i bełskiej z 1696 r. Dekanat tomaszowski, podobnie jak dwa inne dekanaty – horodelski i zamajski, utworzony został w drodze podziału większych jednostek. Dekanat tomaszowski powstał na skutek podziału protoprezbiterii tyszowieckiej. Nowo utworzona jednostka administracyjna w początkowym okresie funkcjonowania obejmowała swoim zasięgiem obszar 23 parafii¹². Powiększenie dekanatu o kolejne 3 parafie nastąpiło między 1696 r. a pierwszym rozbiorem Polski. Jak wyliczył Witold Kołbuk, około 1772 r. protopopia ta liczyła 26 parafii i powiększyła się o kolejne: Ciotuszę, Wieprzowe Jezioro, Bełzec, Gródek, Krupiec, Lipsko i Podhorce.

Ogromne znaczenie dla funkcjonowania Cerkwi unickiej miał odbyty w 1720 r. synod w Zamościu, który wprowadził zmiany zbliżające obrządek unicki do łacińskiego. Wówczas ustanowiono uroczystość Bożego Ciała, codzienne msze święte, jednolitą administrację sakramentów, wprowadzono monstrancje do wystawiania na ołtarzu oraz miejsce do przechowywania Najświętszego Sakramentu tzw. tabernakulum. W czasie nabożeństw zaczęto używać organów, a w czasie procesji chorągwi, sztandarów, feretronów i dzwonek. Ponadto odprawiano drogę krzyżową, gorzkie żale, odmawiano różaniec i koronki. Należy nadmienić, że Unicy do cerkwi wstawili ławki, konfesjonały oraz boczne ołtarze. Wprowadzone zmiany spowodowały, że wznoszone w drugiej połowie XVIII w. cerkwie były najczęściej pozbawione ikonostasu. Kapłanom nakazano głosić kazania i wyklądać katechizm, pozwolono im także nosić takie same sutanny jak księżom katolickim oraz golić zarost. Synod zobowiązał też kapłanów do posyłania synów na naukę do szkół. Wprowadzono wówczas także dalsze ograniczenia władzy dziekanów, sprowadzającą się jedynie do sprawowania przez nich funkcji administracyjno-kontrolnych¹³.

zacji terytorialnej w XVII i XVIII wieku, [w:] *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemyśl 2000, s. 43-44.

¹² Jak informuje „Regestr Cerkwiow w Diocezji Chełmskiej Bełzskiej bendących a w jedności Świętej z Kościołem Rzymskim zostających y iak wiele do Ktorey Protoprezbiterji Kapłanów należec ma, Roku 1696 Juni 3 dnia iest spisany” w skład dekanatu tomaszowskiego wchodziły 3 parafie z Tomaszowa i po jednej z Rogózna, Szarowoli, Łosińca, Maził, Łaszczówki, Rudy, Przeorska, Korhyń, Jarczowa, Jurowa, Wierszczycy, Szlatyna, Hubinka, Rzeczycy, Ulhówka, Żernik, Ratyczowa, Posadowa, Steńiatyna i Nedeżowa, za A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596-1810*, s. 52.

¹³ E. Liko w s k i , *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku uważane głównie ze względu na przyczyny jego upadku*, t. 1, Warszawa 1906, s. 38-59;

Diecezja chełmska unicka funkcjonowała do 11/23 maja 1875 r., do czasu, kiedy cesarz Aleksander II ogłosił jej zjednoczenie z Kościołem prawosławnym.

Powstanie parafii

Parafia jest najmniejszą terytorialnie jednostką organizacyjną Kościoła. Obejmuje ona obszar zamieszkały przez określoną grupę ludzi, dla której kapłan, wyposażony w specjalne uprawnienia, wypełnia posługi duszpasterskie¹⁴. Parafia jest zaliczana do tych jednostek w strukturze organizacyjnej Kościoła i społeczeństwa, które określa się jako podstawowe i jednocześnie najbardziej trwałe elementy krajobrazu kulturowego. Życie lokalnej społeczności było w całym interesującym okresie nierozzerwalnie związane z parafią, która pełniła w tej społeczności o wiele więcej funkcji niż współcześnie. Obok zadań ściśle religijnych, wypełniała też funkcje w dziedzinach oświaty i opieki społecznej oraz stanowiła ważne ogniwo w systemie administracji państwowej. Kontakt wiernych z Kościołem był jednym z zasadniczych czynników integrującym lokalną społeczność. Przymus parafialny legitymizujący minimalny zakres obowiązujących w tych kontaktach norm podkreślał i utrwalał naturalnie tworzące się poprzez związek z Kościołem więzi, pogłębiając tym samym proces konsolidacji zbiorowości zamieszkującej parafię¹⁵.

Utworzenie każdej parafii było wynikiem dwóch zasadniczych czynności. Pierwszą z nich była fundacja, która obejmowała budowę świątyni oraz zapewnienie nowej parafii podstaw materialnych. Drugi

G. Chruscewicz, *Istoria zamojskiego sobora (1720 goda)*, Wilno 1880, s. 155-267; A. Gil, I. Skoczylas, *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458-1795*, Lublin-Lwów 2014, s. 325-342.

¹⁴ M. Nowodworski, *Parafia*, [w:] *Encyklopedia kościelna*, red. M. Nowodworski, Warszawa 1892, s. 200; J. Koziej, *Parafia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. XVI, Lublin 2010, kol. 1324-1326.

¹⁵ E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa 1965, s. 9; tenże, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [w:] *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. I, Kraków 1966, s. 237-238; tenże, *Kościół parafialny i jego funkcje społeczne w średniowiecznej Polsce*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, 7(1969), s. 207.

etap stanowiła erekcja przynosząca prawno-kanoniczne usankcjonowanie procesu zapoczątkowanego przez inicjatywę fundatora¹⁶.

Dla określenia czasu powstania kościołów parafialnych najbardziej wiarygodne są dokumenty fundacyjne i erekcyjne. Dokument fundacyjny zapowiadał jedynie zaistnienie stanu prawnego, jakim jest utworzenie parafii, dokument erekcyjny stan ten tworzył¹⁷. Trudno ustalić czas powstania parafii unickiej w Jarczowie. Należy sądzić, że została utworzona po zawarciu unii brzeskiej w miejsce wcześniej działającej parafii prawosławnej, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1535 r.¹⁸. Pewne jest także, że funkcjonowała tam przez resztę XVI wieku¹⁹. Mimo że nie ma bezpośrednich informacji mówiących o dacie wprowadzenia unii ani przebiegu jej wprowadzenia w Jarczowie pewne jest, że parafia unicka tam powstała i funkcjonowała co najmniej do końca XVIII. Wasil Słobodian w swojej pracy o cerkwiach diecezji chełmskiej stwierdził, że pod koniec XVIII w. cerkiew pw. św. Mikołaja w Jarczowie została przez władze austriackie zdegradowana do cerkwi filialnej i włączona do parafii Chodywańce²⁰. Jest to prawdopodobne, bo według Witolda Kołbuka likwidacja wielu mniejszych parafii i przekształcenie ich w cerkwie filialne miały miejsce w okresie józefińskim, kiedy to znaczna część diecezji chełmskiej znajdowała się pod zaborem austriackim²¹.

Jak wcześniej wspomniano, parafia unicka w Jarczowie pierwotnie związana była z dekanatem Tyszowce, a pod koniec XVII wieku włączona została do nowo utworzonej protopopii w Tomaszowie. W jej strukturach, najpierw jako samodzielna parafia, a potem jako cerkiew filialna, przetrwała do likwidacji unii.

¹⁶ E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa 1965, s. 11, 14.

¹⁷ Zasadniczą funkcją dokumentu fundacyjnego było określenie materialnych podstaw funkcjonowania świątyni, bez których nie mogłaby ona spełniać swoich zadań. Zob. W. Wójcik, *Fundacja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. L. Bińkowski, t. V, Lublin 1989, kol. 760-761.

¹⁸ A. Gil, *Prawosławna Eparchia Chełmska do 1596 r.*, s. 165.

¹⁹ W 1564, 1585 r. pop zapłacił podatek w wysokości 2 zł rocznie, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (ASK), sygn. 51, k. 214v; 34, k. 820; A. Gil, *dz.cyt.*, s. 227; B. Слободян, *Церкви Холмской епархии*, Львів 2005, s. 149-150.

²⁰ B. Слободян, *dz. cyt.*, s. 474.

²¹ W. Kołbuk, *Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835-1875*, Lublin 1992, s. 15-17.

Rys. 1. Jarczów. Wycinek z mapy F. Von Miega, *Karte des Königsreiches Galizien und Lodomerien*, 1:28800, 1779-1782.
Źródło: Kreigsarchiv Wiedeń, rps. B. IX a, k. 390

Cerkiew parafialna

Pierwsza, bardzo enigmatyczna wzmianka o wyglądzie cerkwi w Jarczowie pochodzi z wizytacji duszpasterskiej przeprowadzonej w 1720 r.²² Wizytujący wówczas parafię, zamieścił informację, że świątynia w ścianach i dachu potrzebowała „reperacji”. Odnotował także, że przy cerkwi znajdowała się drewniana dzwonnica, na której było zawieszonych 5 dzwonów.

Należy sądzić, że nie przeprowadzono koniecznych remontów kościoła, skoro dokonujący wizytacji parafii w 1744 r. zanotował, że „cerkiew w ścianach, dachu i opasaniu reperacji potrzebuje”²³. Ponadto odnotowane jest, że w świątyni były 2 ołtarze. Kolejne lata nie przyniosły żadnej poprawy w tym zakresie. Wizytujący w 1761 r. parafię biskup Maksymilian Ryłło zastał świątynię, o której w proto-

²² APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v.

²³ Tamże, sygn. 107, k. 268.

Rys. 2. Cerkiew w Jarzewie, II poł. XVIII w. Linoryt J. Garbacz

kole napisał: „Cerkiew stara naprawy potrzebująca”²⁴. Nadmieniał także, że do jej wnętrza prowadziły drzwi osadzone na żelaznych zawiasach i zamykane na zamek, a światła do wnętrza dostarczały okna oprawione w drewno. Ponadto hierarcha wymienia wcześniej wspomnianą dzwonicę i po raz pierwszy cmentarz, z zaznaczeniem, że był ogrodzony. Wprawdzie źródło nie podało lokalizacji nekropolii, ale można być pewnym, że był to cmentarz przycerkiewny, podobnie jak w wielu innych pobliskich parafiach²⁵. Nowa świątynia została ufundowana przez Michała Kurdwanowskiego, zapewne po lokacji miasta²⁶. Cerkiew ta była budynkiem drewnianym z babińcem, nad którym znajdowała się dzwonnica. Kolejne informacje o tej świątyni, pocho-

²⁴ Tamże, sygn. 110, s. 475.

²⁵ Cmentarz przy cerkwi był między innymi w Grodysławicach, Podludowie, Nabrożu, Mazilach, Siemnicach. Zob. Tamże, sygn. 110, s. 397, 408; sygn. 245, k. 22v.

²⁶ H. Faryna-Paszkiewicz, M. Omilianowska-Malinowska, R. Pasieczny mylnie podają czas powstania cerkwi na pierwszą połowę XVII w., zob. Ciż, *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003, s. 491; J. Górak także mija się z prawdą podając, że świątynię zbudowano w 1755 r., zob. Tenże, *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość 1990, s. 54.

dzące z okresu, kiedy cerkiew w Jarczowie była filią parafii w Chodywańcach, pochodzi z wizytacji dziekańskiej z 14 września 1811 r.²⁷. Dokonujący wizytacji dziekan Jan Panasiński zastał świątynię, o której napisał: „Cerkiew szczupła ale w ścianach i dachu mocna, dobrze opatrzona. W środku uboga, ale przyzwoita i chędogą ma ozdobę”. Przy świątyni stała dzwonnica, którą wizytator, podobnie jak otaczający ją parkan, określił mianem „w dobrym stanie”.

Wyznacznikiem kondycji i zamożności kościoła, oprócz okazałości były świątyni i jej uposażenia, jest także jego zasobność w sprzęty. Ogólnie biorąc, wśród sprzętu kościelnego możemy wyróżnić naczynia liturgiczne – argenteria (kielich, patena, ampułki, puszkki na komunikanty), wyposażenie ołtarza (krzyż, świecznik, obrusy) oraz szaty liturgiczne, czyli oficjalny strój dla celebransów i ich pomocników (alba z paskiem, ornat, komża, sutanna, stuła, kapa itp.)²⁸.

Pierwsza informacja o naczyniach liturgicznych w cerkwi jarczowskiej znajduje się w protokole wizytacji z 1720 r.²⁹. Źródło wymienia puszkę *pro conservando venerabili*³⁰ oraz kielich, patenę³¹, gwiazdę³²

²⁷ APL, ChKGK, sygn. 139, k. 113v.

²⁸ W tradycji bizantyjskiej wyróżnia się 5 kolorów szat liturgicznych: białą (srebrną) symbolizująca światłość Bożej Chwały i oświecenie umysłu, używa się ją na największe święta np. Paschę – Zmartwychwstanie Pańskie; żółty (złoty) symbolizuje aniołów, używany najczęściej w przeciągu roku liturgicznego; czerwony – symbolizuje szatę, w którą był ubrany Chrystus przed Piłatem, krew męczenników; kolor postny używany szczególnie w Wielkim Poście, na pogrzebach; niebieski kolor używany podczas świąt Maryjnych; zielony raz w roku na Zesłanie Ducha Świętego. Zob. B. S n e l a, *Kolory liturgiczne*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. B. Migut, A. Szostek, R. Sawa, K. Gwóźdź, J. Herbut, S. Olczak, R. Popowski, Lublin 2002, t. 9, kol. 385-386.

²⁹ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v.

³⁰ Puszka – naczynie w kształcie kielicha do przechowywania chleba eucharystycznego. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t e l, *Popularny słownik sakralizmów polskich i ukraińskich*, Poznań 2001, s. 92.

³¹ Patena (dyskos) – jest to złoty, pozłoceny, lub wykonany z innego drogiego metalu mały talerzyk, na którym kapłan kładzie chleb eucharystyczny (prosforę). Dyskos powinien mieć nóżkę, która pomaga przenosić chleb eucharystyczny ze stołu ofiarnego (proskomydinyka) na Święty Ołtarz. Podczas obrzędu przygotowania darów ofiarnych symbolizuje żłobek betlejemski, jak również pojednanie i zjednoczenie wszystkich ludzi wierzących w Jezusa. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t e l, dz. cyt., s. 79.

³² Gwiazda (asteriskos, zwieczdica) – są to dwa metalowe łuki, które połączone tworzą formę krzyża greckiego. Symbolizuje gwiazdę betlejemską, która doprowadziła do Chrystusa trzech mędrców ze Wschodu. Stawia się ją na dyskosie (symbolu żłobka). Drugą funkcją gwiazdy jest oddzielnie leżące na dyskosie chleba eucharystycznego

i łyżeczkę³³. Wszystkie te przedmioty, poza drewniana puszką, były wykonane z cyny. Prawie ćwierć wieku później, podczas następnej wizytacji, daje się zauważyć poprawę w ilości i jakości argentei cerkiewnych³⁴. Drewniana puszka *pro conservando venerabili* została zastąpiona cynową, ponadto przybył jeszcze jeden cynowy komplet naczyń – kielich z pateną i łyżeczką. Protokół wizytacji z 1761 r. pokazuje, że część naczyń cynowych zastąpiono srebrnymi, wewnątrz pozłocanymi³⁵. Należała do nich puszka, która ponadto posiadała tombakowy sedes (podstawę), oraz kielich i patena. Z kolejnego źródła, którym jest protokół wizytacji cerkwi z 14 września 1811 r., niewiele się można dowiedzieć, ponieważ wizytator zanotował tylko, że: „sprzęty według inwentarza są wszystkie”³⁶. Niestety, podczas kwerendy nie odnaleziono wspomnianego inwentarza, a w związku z tym nie wiadomo, jakie naczynia znajdowały się w cerkwi podczas wspomnianej wizytacji.

Jak w każdej świątyni, tak i w cerkwi jarczowskiej znajdowało się wyposażenie ołtarza (krzyż, świecznik, obrusy), które dopełniało i uświetniało przebieg nabożeństwa. Pierwsza wiadomość o nim znajduje się w protokole wizytacji parafii z 1720 r.³⁷ Jak pokazują źródła wyposażenie to był raczej skromne, ograniczało się jedynie do antyminsu³⁸, 2 korporałów³⁹, mosiężnego trybularza⁴⁰, 2 srebrnych koronek,

od pokrowców, którymi nakrywa się dyskos. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 15.

³³ łyżeczka – zwana w liturgicznych księgach lawyna, służy do udzielania wiernym Komunii Świętej. Ma być wykonana z tego samego materiału co kielich i dyskos. Symbolizuje kleszcze, którymi Serafin wziął żarzący się węgiel z ołtarza Bożego i oczyścił nim usta proroka Izajasza. Podobnie kapłan przy pomocy łyżeczki udziela wiernym Komunii Świętej i oczyszcza ich grzechy. Przenajświętsze Ciało i Krew Pańska, niejako żarzący się węgiel, oczyszcza ciało i duszę tych, którzy wierzą w naukę Chrystusa – słowa z modlitwy na poświęcenie łyżeczki liturgicznej. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 59.

³⁴ Wizytacja cerkwi w Jarczewie w 1744 r., APL, ChKGK, sygn. 107, k. 268.

³⁵ Tamże, sygn. 110, s. 475.

³⁶ Tamże, sygn. 139, k. 113v.

³⁷ Tamże, sygn. 101, k. 41v.

³⁸ Antymins – jedwabna lub płócienna chusta przedstawiająca scenę złożenia Chrystusa do grobu rozkładana na prestole (najświętsze miejsce w ołtarzu cerkwi) do sprawowania Eucharystii. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 12-13.

³⁹ Korporał – lniane płótno, na którym stoi kielich i patena z hostią w czasie mszy świętej. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 53.

⁴⁰ Trybularz – kadzielnica. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 113.

dzwonka do elewacji i 15 różnych obrusów i chust. Druga informacja o wyposażeniu ołtarza pochodzi z wizytacji z 1744 r.⁴¹. Na podstawie sporządzonego po niej protokołu daje się zauważyć wyraźnie zwiększenie ilości przedmiotów, określanych wspólnym mianem wyposażenia ołtarza. W stosunku do poprzedniej wizytacji przybył antymins, para cynowych lichtarzy, krzyż cynowy na sedesie, 3 chorągwie na płótnie z zaznaczeniem „stare” i drewniany krzyż do procesji. Ostatnich XVIII wiecznych danych o utensyliach w tej cerkwi dostarcza protokół wizytacji z 1761 r.⁴². W źródle wymieniony jest mosiężny trybularz, cynowy krzyż, 2 pary cynowych lichtarzy, 2 mszalne dzwonki, 2 srebrne koronki, 3 antyminsy, 3 korporaly i 10 obrusów.

Ważnym elementem w sprawowaniu liturgii był oficjalny strój osób spełniających obrządek i ich pomocników. Niestety, jak pokazuje źródło z 1720 r., wyposażenie plebana w tym zakresie było bardzo skromne⁴³. Duchowny miał do swojej dyspozycji tylko 2 aparaty⁴⁴ – adamaszkowy i sajowy⁴⁵. Niewielkie zmiany co do szat liturgicznych pokazuje protokół wizytacji z 1744 r.⁴⁶. Podobnie jak wcześniej duchowny miał do dyspozycji 2 aparaty – pierwszy adamaszkowy, czerwony, a drugi – czerwony, kamkowy⁴⁷, które były, jak zauważył dokonujący spisu: „ze wszystkim porządkiem”. Ponadto stan posiadania zwiększył się o 3 alby i pasek. Wzrost liczby aparatów został odnotowany w protokole wizytacji z 1761 r.⁴⁸. Do dwóch wcześniej wymienionych, przy-

⁴¹ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 268.

⁴² Tamże, sygn. 110, s. 475-476.

⁴³ Tamże, sygn. 101, k. 268.

⁴⁴ Aparat – komplet przyborów i szat potrzebnych przy odprawianiu ceremonii. Zob. I. T u r n a u, *Słownik ubiorów. Tkaniny, wyroby pozatkackie, skóry, broń i klejnoty oraz barwy znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX w.*, Warszawa 1999, s. 15.

⁴⁵ Saja – początkowo wełniana, później półbawełniana tkanina z gorszej przędzy, w apreturze poddawana gotowaniu w naprężeniu, farbowana i kalandrowana dla połysku. Wyrabiana od XIV wieku w Europie zach. i importowana do Polski. Od XVI wieku produkowana w Gdańsku i na Śląsku z gorszych gatunków wełny, jako tańsza wyparła import. Zob. I. T u r n a u, *dz. cyt.*, s. 160.

⁴⁶ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 41v.

⁴⁷ Kamka – tkanina z aksamitnym wzorem na złotym tle, wytwarzana w Persji i Azji Środkowej. Zob. I. T u r n a u, *dz. cyt.*, s. 79.

⁴⁸ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 476.

był jeszcze aparat zielony z uszyty z tkaniny łyczakowej, natomiast ilość alb pozostała bez zmian⁴⁹.

Niezbędnym elementem wyposażenia każdej świątyni oprócz argentiarii i szat liturgicznych były także księgi liturgiczne i kościelne. Pierwsze dane o księgach znajdujących się w cerkwi Jarczów pochodzą z wizytacji duszpasterskiej, która miała miejsce w 1720 r.⁵⁰. Zgodnie z tym źródłem w cerkwi były: ewangelia, oktoich⁵¹, triod postnaja i cwietajna⁵², apostoł⁵³, psalterz⁵⁴, trebnik⁵⁵ i typikon⁵⁶, które były drukowane oraz rękopiśmienne orologion⁵⁷ i irmołoj⁵⁸. Niewielkie zmiany w tym zakresie pokazane są w protokole wizytacji przeprowadzonej 24 lata później⁵⁹. W porównaniu do poprzedniego okresu przy-

⁴⁹ Łyczak – wzorzysta tkanina konopna wysokiej jakości, tkana w pasy, farbowana lub drukowana w żywych kolorach. Wytwarzana w Polsce w XVIII w. jako naśladownictwo droższych tkanin jedwabnych odzieżowych i obciowych. Zob. I. T u r n a u , dz. cyt., s. 109.

⁵⁰ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v.

⁵¹ Oktoich – księga zawierająca materiał liturgiczny przeznaczony dla chóru i psalmisty podczas nabożeństw w cerkwi w ciągu tygodnia oraz w ciągu roku według ośmiu tonacji śpiewu liturgicznego w cyklu ośmiotygodniowym. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt., s. 73-74.

⁵² Triod *postnaja* i *cwietajna* – ogólna nazwa księgi liturgicznej w Kościele Wschodnim, zawierającej porządek nabożeństw świąt ruchomych. Postnaja zawiera części zmienne liturgii godzin okresu przedpościa i wielkiego postu, do Wielkiej Soboty. Cwietajna zawiera zmienne części liturgii godzin okresu paschalnego do Niedzieli Wszystkich Świętych. Zob. B. P a ń c z u k, *Księgi liturgiczne*, [w:] Encyklopedia katolicka, red. A. Szostek, E. Ziemann, R. Sawa, K. Gózdź, J. Herbut, S. Olczak, R. Popowski, Lublin 2004, t. X, kol. 110.

⁵³ Apostoł – księga zawierająca dzieje i listy apostołów. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt. s. 13.

⁵⁴ Psalterz – część księgi Liturgii zawierająca psalmy, podzielona na różne dni i pory dnia w cyklu czterotygodniowym. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt., s. 92.

⁵⁵ Trebnik – zbiór modlitw okazjonalnych i rytuałów towarzyszących posługom religijnym w Kościele Wschodnim. Zawiera porządek udzielania sakramentów, sakramentaliów, błogosławieństw. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt. s. 112.

⁵⁶ Typikon (ustaw) – zawiera szczegółowy opis wszystkich nabożeństw na cały rok liturgiczny i metody korzystania z wszystkich pozostałych ksiąg liturgicznych. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt., s. 113.

⁵⁷ Orogion – księga liturgiczna, zawierająca pełny zestaw modlitw. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt., s. 75.

⁵⁸ Irmologion (irmołoj) – księgę liturgiczną zawierającą utwory muzyczne, wykonywane podczas liturgii. Zob. A. M a r k u n a s, T. U c z i t i e l, dz. cyt., s. 43.

⁵⁹ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 268.

było 5 ksiąg – służebnik uniewski i lwowski⁶⁰, mały trebniczek oraz drukowane orologion i irmołoj. Ostatni, XVIII-wieczny spis ksiąg cerkiewnych pochodzi z 1761 r.⁶¹. W skład księgozbioru wchodziły wówczas: ewangelia, mszał uniewski, trebnik, apostoł, trefołoj⁶², oktoich, triod postnaja i cwiethnaja, psalterz, półustaw i irmołoj.

Uposażenie duchowieństwa

Podstawę uposażenia duchowieństwa stanowiły majątki beneficjalne, z którymi związane były także serwituty. Beneficja plebańskie składały się z ziemi uprawnej, łąk, ogrodów, czynszów, najmu domów, propinacji, mesznego⁶³, stołowego⁶⁴ i dziesięcin (iskopu⁶⁵). Uzupełnienie tego stanowiły serwituty: wolny wyrąb w lasach na opał i budowę, łowienie ryb oraz korzystanie z pastwisk. Ważnym źródłem dochodów duchowieństwa były dotacje państwowego oraz opłaty *iura stolae*⁶⁶. Ten ostatni rodzaj świadczeń powodował jednak pewne nadużycia, które polegały na żądaniu przez kapłanów wygórowanych należności z tytułu świadczenia posług religijnych. Dlatego też, aby uniknąć takiej sytuacji, w Kościele były powszechnie stosowane taksy opłat *iura stolae*⁶⁷. Największy jednak dochód płynął z dziesięcin (snopowej i pieniężnej)⁶⁸.

⁶⁰ Służebnik – księga przeznaczona dla diakonów i prezbiterów Kościoła Wschodniego, zawiera porządek nabożeństw i krótkie uwagi dla chóru lub psalmisty. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, dz. cyt., s. 100.

⁶¹ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 476.

⁶² Trefołoj (minieja prazdnicznaja) – książka cerkiewna, zawierająca wybór tekstów formularzy świątecznych większych świąt wyjętych z miniei miesięcznej. Zob. O. Narbutt, *Historia i typologia ksiąg liturgicznych bizantyńsko-słowiańskich. Zagadnienie identyfikacji według kryterium treściowego*, Warszawa 1979, s. 128.

⁶³ Meszne – rodzaj daniny rocznej, składanej przez parafian proboszczowie w formie czyszu pieniędzy lub w naturze (zapewne zobowiązującej go do odprawiania mszy). Zob. A. Zajda, *Nazwy staropolskich powinności feudalnych, danin i opłat (do 1600 roku)*, Warszawa-Kraków 1979, s. 126, 186.

⁶⁴ Stołowe – rodzaj czynszu płaconego od domów proboszczowi. Zob. A. Zajda, dz. cyt., s. 126, 186.

⁶⁵ Iskop – danina oddawana w zbożu. Zob. J. Kósć, *Słownictwo regionalne w XVII-XVIII-wiecznych księgach miejskich wschodniej Lubelszczyzny*, „Studia językoznawcze”, t. 13, Wrocław 1988, s. 73.

⁶⁶ Szerzej na temat *iura stolae* zob. M. Karbownik, *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285-1918*, Lublin 1995.

⁶⁷ W 1818 r. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydała taksy wysokości opłat *iura stolae*. Ich wysokość była zależna od jednej z trzech klas, na

Pierwsza wiadomość o funduszu cerkwi w Jarczewie pochodzi z protokołu wizytacji z 1720 r.⁶⁹. Zgodnie z tym źródłem duchowny miał do dyspozycji 3 ćwierci pola, znajdujące w 3 różnych miejscach po jednej ćwierci i nieokreślonej wielkości łąkę, która położona była przy jednej z tych ćwierci. Wizytator wymienił także klin pola znajdujący się przy granicy z wsią Werszczyca i ogród, na którym stała plebania.

Druga, zdecydowanie obszerniejsza informacja o uposażeniu proboszcza tej parafii, pochodzi z wizytacji kościelnej przeprowadzonej w 1744 r.⁷⁰. Potwierdza ona ilość pola wymienioną w poprzedniej wizytacji, ponadto określa dość dokładnie jego położenie. I tak pierwsza ćwierć ciągnęła się: „od Jurowa przy granicy”, przy tej był klin, który ciągnął się od granicy wsi Werszczyca. Druga ćwierć ciągnęła się od wsi Korhynie i położona była między gruntami gromadzkimi. Trzecia, rozpoczynająca się od Tomaszowa, także położona była: „na długim pośrodku pól gromadzkich”. Wielkość całego pola dokonujący spisu określił na 6 korców⁷¹ miary tomaszowskiej. Łąka usytuowana była naprzeciwko ćwierci na błocie, a jej wielkość określona była na 2 kosiarzy⁷². Ogród był tylko jeden zaczynał się od cerkwi, a kończył na błocie „Krzywuli”. Wizytator zaznaczył, że paroch nie wybierał dziesięciny ani w okresie spisywania, ani wcześniej.

Plebania i zabudowania ekonomiczne

Dom, w którym mieszka pleban, czyli proboszcz, nazywa się plebanią. Było to zwykle pomieszczenie znajdujące się w pobliżu świątyni, które zmieniało swoich mieszkańców czy posesorów zgodnie z tym, jak zmieniali się kolejni rządcy parafii. Nie wiadomo, kiedy

jakie zostali podzieleni parafianie. Przynależność do klas zależała od majątności wiernego, APL, ChKGK, sygn. 604, s. 438-439. Wysokość opłata *iura stolae* patrz aneks nr 1.

⁶⁸ J. Pólcwiartek, *Z badań nad rolą gospodarczo-społeczną plebani na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI-XIX wieku*, Rzeszów 1974, s. 93.

⁶⁹ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v.

⁷⁰ Tamże, sygn. 107, k. 268.

⁷¹ Korzec – polska przedrozbiorowa jednostka miar pojemności ciał sypkich. 1 korzec=120,605 litra. Zob. I. H n a t o w i c z, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, cz. I, Warszawa 1967, s. 42.

⁷² Określenie wielkości liczbą kosiarzy oznaczało, ilu kosiarzy, kosząc od wschodu do zachodu słońca, mogło ją całą skosić, podobnie funkcjonowało określenie wielkości pola liczbą dni orania. Szerzej zob. J. S z y m a Ń s k i, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2005, s. 182-183.

powstała pierwsza plebania i budynki plebanalne, można się jedynie domyślać, że miało to miejsce w czasie, kiedy powstała pierwsza cerkiew lub niedługo po tym. Wiadomo także, że częściowo uległy zniszczeniu z powodu starości, pożarów i innych zdarzeń losowych. Duży wpływ na to miał także nietrwały materiał – najczęściej drewno lub chrust – z jakiego były wybudowane.

Pierwszy zapis o istnieniu plebanii w Jarczowie zawierał protokół powizytacyjny z 1720 r.⁷³. Przy opisie gruntów wizytator, wyciszając jego poszczególne części zapisał: „ogród na którym plebania stoi”. Mimo że źródło nie mówi, z jakiego materiału został wykonany, możemy być pewni, że był to, jak większość wówczas, budynek drewniany. W kolejnym tego typu źródle z 1744 r. jest mowa nie tylko o mieszkaniu duchownego, ale także zabudowaniach gospodarczych⁷⁴. Protokół, oprócz wcześniej wspomnianej plebanii, wymienia także piekarnię i komorę. Niedaleko budynku mieszkalnego położone było gumno, w którym stały stodoła, dwie dylowane szopy i nowe chlewy. Ostatnia informacja w tym zakresie pochodzi z okresu, kiedy cerkiew w Jarczowie była filialną Chodywaniec. Pochodzący z 14 września 1811 r. protokół wizytacji przeprowadzonej przez dziekana tomaszowskiego Jana Panasińskiego informuje, że z plebanii, podobnie jak i stodoły, została tylko część, gdyż reszta się zawaliła. Podobnie wyglądały budynki ekonomiczne, które dziekan określił jako zdezelowane i chylące się ku upadkowi. I zapewne właśnie dlatego wizytator odnotował, że nie może tam mieszkać ksiądz⁷⁵.

Duszpasterstwo

Wśród duchowieństwa parafialnego naczelną pozycję zajmował pleban-proboszcz, któremu podlegali pozostali duchowni działający przy kościele parafialnym. Plebanem nazywano duchownego stojącego na czele kościoła parafialnego, który był zarządcą parafii. Decydujący wpływ na wybór plebana mieli w ówczesnym czasie kolatorzy⁷⁶

⁷³ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v.

⁷⁴ Tamże, sygn. 107, k. 268.

⁷⁵ Tamże, sygn. 139, k. 113v.

⁷⁶ Kolator, collator – patron sprawujący aktualnie opiekę materialną nad cerkwią, posiadający prawo opiniowania kandydatów na proboszczów, B.M. S e n i u k, *Osiemnastowieczna terminologia z zakresu architektury i sztuki cerkiewnej oraz organizacji kościoła wschodniego. Materiały do słownika na podstawie protokołów wizytacyjnych*

kościółów parafialnych, którzy przedstawiali kandydata biskupowi. Biskup kandydata instytuował, a odpowiedni dziekan wprowadzał na urząd. Proboszcz więc był prawnie zatwierdzonym – stałym, w zasadzie nieusuwalnym duszpasterzem w określonej parafii. Także majątek parafialny znajdował się pod jego zarządem.

Niestety, dla omawianego okresu ustalono tylko dwóch duchownych. Pierwszym odnotowanym w źródłach parochem jarczowskim był ks. Bazyli Świdnicki. Po raz pierwszy występuje w protokole wizytacji z 1720 r., gdzie wizytator określił jego wiek na 33 lata, zaś po raz drugi w takim samym dokumencie z 1744 r.⁷⁷. W tym ostatni źródle jego wiek został określony na 60 lat, co pokazuje, że jeden z dwóch wizytatorów zapisał go mylnie. Drugim, a zarazem ostatnim ujawnionym w protokole wizytacji z 1761 r. proboszczem był ks. Aleksander Świdnicki, zapewne syn poprzedniego⁷⁸. Nie była to sytuacja odosobniona, ponieważ w XVIII i XIX w. przeważająca część unickich duchownych w Rzeczypospolitej pochodziła z rodzin kapłańskich. Według L. Bieńkowskiego w XVIII stuleciu takie pochodzenie miało 70-80% duchownych, natomiast W. Kołbuk obliczył, że w latach 1835-1875 pochodzenia kapłańskiego było 77,2% kapłanów, mieszczańskiego 8,4%, chłopskiego 3,3%, szlacheckiego 2%, świeckiego bez bliższego określenia 3,8%, natomiast w przypadku 4,6% duchownych nie udało mu się określić ich pochodzenia⁷⁹.

Podstawowym obowiązkiem duszpasterskim było odprawianie nabożeństw cerkiewnych i udzielanie posług religijnych (chrzty, śluby, grzebanie zmarłych, spowiedź). Ważnym elementem pracy księdza było nauczanie prawd wiary. Sprowadzało się to do niedzielnego i świątecznego odmawiania pacierza i katechizacji ludu. Plebani byli zarządcami majątku parafialnego. Ponadto do ich obowiązków należało prowadzenie akt stanu cywilnego, wykonywanie rozporządzeń władz zwierzchnich, a także dawanie wiernym przykładu moralnego prowadzenia się i wzorców chrześcijańskiego życia. Z reguły du-

Eparchii Włodzimierskiej, [w:] *Polska Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, red. S. Stępień, t. 5, Przemyśl 2000, s. 337.

⁷⁷ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 41v; sygn. 107, k. 268

⁷⁸ Tamże, sygn. 110, s. 476.

⁷⁹ L. Bieńkowski, *Organizacja Kościoła...*, s. 963; W. Kołbuk, *Duchowieństwo unickie...*, s. 37.

chowni wypełniali te powinności w sposób prawidłowy, zgodnie z zasadami Cerkwi, chociaż zdarzały się i odstępstwa w tym zakresie.

Niestety, nie dysponujemy zbyt bogatym materiałem źródłowym, świadczącym o pracy duszpasterskiej księży parafii w Jarczowie. Pierwsze, a zarazem ostatnie ujawnione dane w tym zakresie, pochodzą z protokołu wizytacji z 1761 roku⁸⁰. Zalecono tam plebanowi, żeby studiował z wiernymi: „naukę duchową co święta i niedziele po mszy, a katechizm po obiedzie”. Jak wykazała wizytacja, nie wszyscy z tych nauk korzystali, skoro wizytujący parafię biskup M. Ryłło pod karą kanoniczną zabronił parochowi udzielać ślubów osobom: „nieumiejącym przedniejszych artykułów wiary świętej [i] katechizmu”. Hierarcha polecił także ks. A. Świdnickiemu „pierwszego tygodnia postu s. Piotra, odprawić ośmiodniowe rekolekcje w Werchracie w Klasztorze WXX Bazylianów”⁸¹.

Wierni

Najważniejszym czynnikiem mającym wpływ na funkcjonowanie parafii jest liczba wiernych, którzy ją tworzą. Niestety, dane dotyczące unitów w Jarczowie są bardzo ubogie. Pierwszych bardzo ogólnych danych w tym zakresie dla parafii w Jarczowie dostarcza protokół pozostawiony po wizytacji z 1720 roku, gdzie zaznaczono, że parafia obejmowała swoim zasięgiem unitów zamieszkałych w tej miejscowości⁸². Konkretnych informacji dostarcza protokół wizytacji z 1744 r. i mówi, że liczba parafian wynosiła wówczas 28 wiernych⁸³. Kolejne dane znane są dzięki wizytacji przeprowadzonej w 1761 roku⁸⁴. Dokonujący tej wizytacji biskup M. Ryłło zanotował, że parafię stanowiło miasteczko Jarczów, a zamieszkiwało w nim „około 100 ludzi sposobnych do spowiedzi”. Oczywiście, wykaz wiernych przystępujących do poszczególnych sakramentów nie pozwala nam na określenie liczby parafian, ale może dostarczyć podstawowych informacji o stanie i dynamice zaludnienia parafii, a także umożliwia nieco bliżej opisać jej

⁸⁰ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 476.

⁸¹ Na temat rekolekcji kapłańskich zob. W. Bobryk, *Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII wieku*, Lublin 2005, s. 72-74.

⁸² APL, ChKGK, sygn. 103, k. 156v.

⁸³ Tamże, sygn. 107, k. 268.

⁸⁴ Tamże, sygn. 110, s. 476.

strukturę demograficzną. Jednakże wyciąganie na tej podstawie wniosków na temat liczby wiernych w parafii jest nie do końca pewne i może prowadzić do dużych nieścisłości. Mając tego typu dane i chcąc oszacować ogólną liczbę wiernych, należy (za Cezarym Kukło) do komunikujących doliczyć co najmniej 25% wiernych, gdyż taką liczbę stanowiły dzieci młodsze⁸⁵. Stosując ten wskaźnik, można określić, że w latach 1744 i 1761 parafia liczyła około 35 i 125 wiernych.

Jednym z najistotniejszych aspektów charakterystyki społeczności parafialnej pozostaje zagadnienie kształtowania się jej poziomu religijnego i moralnego. Niestety, w przypadku parafii Jarczów występuje niedostatek źródeł, które pozwoliłyby na określenie poglądów religijnych tamtejszej wspólnoty religijnej, a te, które występują, nie pozwalają na zbyt daleko idące wnioski i uogólnienia. Pierwsza i zarazem ostatnia tego typu, pośrednia informacja, pochodzi z 1761 roku i pozwala wnioskować, że niektórzy wierni nie znali podstaw wiary, ponieważ wizytator biskup M. Ryłło polecił parochowi, żeby „nieumiejącym przedniejszych artykułów wiary i katechizmu osobom ślubu nie dawał”⁸⁶.

Zakończenie

Artykuł zawiera informacje dotyczące funkcjonowania parafii unickiej pw. św. Mikołaja w Jarczowie w XVIII w. Parafia ta, podobnie jak i inne w ciągu pierwszych lat istnienia cerkwi, otrzymała niezbędne podstawy ekonomiczne i wyposażenie do obrzędowości unickiej.

Niewiele wiadomo na temat warunków mieszkaniowych parocha, źródła bardzo lakonicznie wspominają o tym tylko dwa razy. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku budynków ekonomicznych. Także dane dotyczące liczby wiernych są bardzo ubogie, ponieważ tylko raz jest o nich mowa w źródłach. Takie same trudności wiążą się z ustaleniem obsady tej cerkwi, gdyż udało się określić tylko dwóch parochów.

Kończąc, należy mieć nadzieję, że artykuł nie zamyka tematu, a dalsze badania być może pozwolą na rozszerzenie wiadomości o funkcjonowaniu tej parafii.

⁸⁵ C. K u k l o , *Demografia Rzeczypospolitej Przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 74.

⁸⁶ APL, ChKGG, sygn. 110, s. 476.

**Aneks nr 1. Taksa opłata *iura stolae* dla plebanów
obrzędku Rzymsko-Katolickiego wydana 30 grudnia 1818 r.**

Taksa opłat <i>Jura stolae</i> dla plebanów obrzędku Rzymsko-Katolickiego	Klasa I	Klasa II	Klasa III
	opłata w zł/gr		
Chrzest bezpłatnie	-	-	-
Od zapisania metryki urodzenia	3	1/15	0/20
Od ślubu i zapisania metryki kościelnej	18	8	2
Od zapowiedzi każdej	2	1/10	0/20
Od wywodów	1	0/20	0/10
Chowanie ciche bezpłatnie	-	-	-
Zapisanie kościelnej metryki śmierci	2	1	0/15
Za pochowanie ze śpiewaniem i zapisem metryki kościelnej			
• od osób nad lat 15	12	6	3
• od osoby niższego wieku	8	4	2
(kościelnym za posługę czwarta część powyższej taksy)			
Od wystawienia katafalku mniejszego	6	3	2
ditto ditto, ditto mniejszego	3	2	1
Za eksportację	4	2	1
Od wigilii śpiewanych (kościelnym trzecią część tax wyżej wyrażonych)	3	3	3
Za mszę czytaną	3	2	2
Za mowę pogrzebową podług umowy stron	-	-	-
Za każdą świecę przy pochowaniu	0/20	0/20	0/15
Za każdą lampę	0/10	0/10	0/10
Za dzwonnego jeden raz, gdy więcej jak dwa dzwony	2	1/10	0/10
Gdy dwa tylko lub jeden dzwon	1	0/20	0/10
Od wydania ekstraktu każdej metryki	3	1/15	0/20
Pokładanie do skrzynki na fundusz cmentarza opłacać się mające:			
• Od osób wieku nad lat 15	4	2	1
• Od osób młodszych nad lat 15	2	1	0/15

JANUSZ ADAM FRYKOWSKI

**THE HISTORY OF THE UNIATE PARISH IN JARCZÓW
IN THE 18th CENTURY**

Abstract

The article presents the functioning of St. Michael's Uniate Parish in Jarczów. The introduction of the article defines the geographical location of the seat of the parish as well as its size and place within the organisational structures of the Church. After the analysis of the post-inspection protocols of the Culm Bishops, the appearance and fitting of the parish church has been described. As far as possible, the appearance of the rectory and ancillary buildings has been presented, followed by the determination of the Orthodox church benefice. The following part of the article gives an account of the number of worshippers and their priest.

Translated by Hanna Rybkowska

